

עורכת: ד"ר אסתי ובמן

כרך 7, גיליון מס' 5,11 בנובמבר 2017

האסלאם הפוליטי במצרים בדמומי ימיו? –

פירוק מפלגת "הבנייה והפיתוח" של אל-גמאעה אל-אסלאמייה

ד"ר מיכאל ברק

ב- 27 באוקטובר השנה הורה בית הדין העליון במצרים על פירוק מפלגת "הבנייה והפיתוח" (אל-בנאא ואל-תנמייה), הזרוע הפוליטית של אל-גמאעה אל-אסלאמייה, בטענה כי המפלגה חותרת תחת הסדר החברתי, מנסה לערער את יציבות המשטר המכהן ומעורבת בגל הטרור הפוקד את מצרים. החלטת הפירוק היא, ללא ספק, "רעידת אדמה" עבורה, אך לא רק עבורה. היא מאיימת על מפלגות אסלאמיסטיות אחרות ובזאת גם על עתידו של האסלאם הפוליטי במדינה.

אל-גמאעה אל-אסלאמייה הוקמה בראשית שנות השבעים של המאה שעברה באוניברסיטת אסיוט במטרה לחזק את הזהות האסלאמית בקמפוסים ומחוצה להם. בראשית דרכה היא זכתה לתמיכת המשטר המצרי בראשות הנשיא סאדאת, אשר קיווה להחליש באמצעותה את בסיס כוחו של השמאל הנאצריסטי, אשר היווה באותה תקופה כוח אופוזיציוני משמעותי לסאדאת. עד מהרה פנתה הגמאעה לדרך הטרור בשל אי שביעות רצון מיחס המשטר לדת ולמעמדה במדינה, ועמדה מאחורי רצח סאדאת ב-1981, רציחות קופטים במהלך שנות התשעים וטבח התיירים בלוקסור ב-1997. בסוף 2001 הסכימו רבים מחברי הארגון לשנות את דרכם ולהתנער מדרך האלימות בעקבות תהליך דה-רדיקליזציה שיזם המשטר המצרי. מהלך זה הוביל להתפלגויות ולפרישות של חברים מהקבוצה, אשר התנגדו לשינוי פניה, אולם בעיקרו של דבר התרחקה הגמאעה מדרך האלימות. ביוני 2011 עם נפילת משטרו של מבארכ הקימה הגמאעה בפעם הראשונה זרוע פוליטית בשם מפלגת "הבנייה והפיתוח" ובבחירות שנערכו לפרלמנט ב-2012 זכו נציגיה ב-13 מושבים. עלייתו של אל-סיסי לשלטון ב-2013 ונחישותו להילחם בגורמים אסלאמיסטיים מתסיסים הגבירו את המתרחקות והחשדנות בינו לבין הגמאעה בשל קשריה הטובים עם האחים המוסלמים.

בשנה האחרונה מתנהל בתקשורת הממסדית במצרים מסע נרחב הקורא לפירוק המפלגות האסלאמיסטיות, לרבות הגמאעה, בטענה כי הן מהוות מקור תחלואיה של מצרים. מחמד אבו חאמד, חבר פרלמנט מצרי וחבר ועדת הסולידריות החברתית בפרלמנט, ציין כי הימצאותן של מפלגות דתיות במצרים סותר את החוקה הנוכחית בשל האיסור על הקמת התארגנות פוליטית המבוססת על דת או עדה. יחיא כדאוני, חבר פרלמנט אחר

ובכיר בוועדת הביטחון הלאומי בפרלמנט, הסכים לגישה זו ותבע להעמיד לדין את כל המעורבים בהסתה לאלימות, אך יחד עם זאת ציין כי פירוק המפלגות הדתיות חייב להתנהל בתבונה ובגיבוי משפטי כדי למנוע הסתה ושלחוב ההמונים.¹ "ועדת המפלגות הפוליטיות", האמונה על הפיקוח אחר תקינות המפלגות הפוליטיות במדינה, אף גיבשה רשימה של מפלגות אסלאמיות, שלרבות מהן קשרי ברית עם האחים המוסלמים, כמועמדות לפירוק ובהן: מפלגת "הבנייה והפיתוח", "אל-וטן", "אל-וסט" ו"אל-אסתקלאל". יש לציין כי מפלגת "אל-נור" הסלפית לא נכללה ברשימה, קרוב לוודאי בשל תמיכתה המובהקת באל-סיסי ובשל היריבות המסורתית בינה לבין אחים המוסלמים.

על רקע זה ניתן להבין את יוזמותיה השונות של הגמאעה לשוות לעצמה תדמית של ארגון המעוניין לשמור על אחדות האינטרסים הלאומיים של מצרים. כך לדוגמא, הכריזה באפריל 2017 על כוונתה לפתוח בהידברות עם גורמי הטרור בחצי האי סיני, במטרה להפסיק את האלימות נגד הצבא והמשטרה וכן גם את פעילות הצבא המצרי באזור.² היוזמה לא זכתה להתייחסות השלטונות אך בכלי התקשורת מיהרו להטיל ספק ביכולתה להשיג מטרה זו. יתר על כן, בעיני פרשנים מצרים רבים הוכיחה היוזמה כי קיים קשר סמוי בין הגמאעה לארגון דאע"ש בחצי האי סיני.³ ביטוי נוסף למאמצי הגמאעה להפגין כי היא תומכת במשטר המצרי היה בדברי השבח שהרעיף אסאמה חאפט', ראש מועצת השורא של הארגון, על הישגיו של הנשיא אנוור סאדאת ובראשם מלחמת אוקטובר (מלחמת יום כיפור).⁴

ניסיונות הגמאעה להוכיח כי היא שותפה לאינטרסים של המדינה מעוררים מעת לעת גם ביקורות מצד חברים לשעבר בארגון. שייח' האני אל-סבאעי, לדוגמא, המזוהה כיום עם ארגון אל-קאעדה ויושב בלונדון, הביע אכזבה מהשינוי בדרכה של הגמאעה ומנטישת עקרונותיה. הוא הפציר בהנהגתה לבחון למעלה מעשרים עקרונות, שלא כובדו לטענתו, כמו התעלמות מצוואתו של שייח' עמר עבד אל-רחמן (ממנהיגי הארגון אשר נפטר השנה בכלא האמריקאי) לנקום את מותו. סלטאן אל-מהדי, מבכירי הארגון, הגיב בזלזול על האשמותיו של אל-סבאעי והדגיש כי ארגונו מכבד את המדינה ואת מוסדותיה.⁵

מאמצים אלו לא הועילו, בסופו של דבר. ב-23 באוקטובר פרסמה "ועדת הצירים בפרלמנט המצרי" (**היא את אל-מפוצ'ין**) דו"ח הקורא לבית המשפט העליון לפרק את מפלגת "הבנייה והפיתוח" ולהחרים את נכסיה לטובת קופת המדינה בשל "חריגה מעקרונות ומטרות הארגונים הלאומיים העממיים הדמוקרטיים החותרים לאחדות

¹ מחמד נצאר, "לאחר הדו"ח על פירוק אל-בנאא ואלתנמיה.. האם זה הסוף עבור המפלגות הדתיות במצרים?", **מצר אל-ערבייה**, 27.10.17. נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-<http://www.masralarabia.com/الحياة-السياسية/1462132-بعد-تقرير-المفوضين-بحل--البناء-والتنمية--هل-تنتهي-أحزاب-الإسلام-السياسي-في-مصر؟>

² לפטרי התכנית במלואה ראו: "יוזמת הצלת סיני ביום לציון שחרורה", **חזב אל-בנאא ואל-תנמיה** – האתר הרשמי, 22.4.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-<http://benaaparty.com/ar/details/418>.

³ אחמד ערפה, "מומחים: יוזמת מפלגת אל-גמאעה אל-אסלאמיה חשפה את קשריה עם האחים [המוסלמים] ובעלי בריתם דאע"ש", **אל-יום אל-סאבע**, 25.4.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-<http://www.youm7.com/story/2017/4/25/3204594-خبراء-مبادر-حزب-الجماعة-الإسلامية-كشفت-علاقتها-بالإخوان-وحلفائها-بداعش>.

⁴ כאמל כאמל, "לאחר 44 שנים.. ראש אל-גמאעה, רוצחת סאדאת, מכירה בהישגיו במלחמת אוקטובר", **אל-יום אל-סאבע**, 6.10.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-<http://www.youm7.com/story/2017/10/6/3444617-بعد-44-عام-رئيس-الجماعة-قاتلة-السادات-يعترف-بإنجاز-اته-في>.

⁵ אל-צ'ריר עמר עבד אל-רחמן, "29 תחנות טרור בהיסטוריה של אל-גמאעה אל-אסלאמיה", **אל-בואבה**, 14.3.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-<http://www.albawabhnews.com/2423130>.

לאומית, שלום חברתי ומשטר דמוקרטי." המשטר המצרי האשים גם כמה פעמים את חברי המפלגה בהתבטאויות חתרניות נגד המשטר, בהפגנות תמיכה בנשיא המודח מורסי, בניסיון להצית מלחמת אזרחים, בהקמת פלג מזוין ובגיוס לוחמים לארגוני אל-קאעדה ודאע"ש בסוריה ובעיראק.⁶ עיתוי פרסום הדו"ח קשור, ככל הנראה, בבחירות הקרובות לנשיאות מצרים באפריל 2018 ובהכללת שמו של טארק אל-זמר, מנהיגה לשעבר של מפלגת "הבנייה והפיתוח",⁷ ברשימת פעילי הטרור הקשורים לקטאר שפורסמה ביוני השנה על ידי סעודיה, איחוד האמירויות, מצרים ובחריין והכוללת עשרות אישים.⁸

החלטת הפירוק התקבלה בקרב חברי הגמאעה בתחושות קשות. שיחי' עבוד אל-זמר, חבר בכיר בארגון, דחה על הסף את ההאשמות על מעורבות בטרור וטען כי הן מסולפות ונגועות בשיקולים פוליטיים לא מקצועיים. לדבריו, מפלגתו איננה דתית אלא לאומית, ולראייה הביא את חברותם של כמה נוצרים בה. אל-זמר הדגיש כי מפלגתו מחויבת לאינטרס הלאומי ומתוך תפיסה זאת פעלה להשיג רגיעה ביטחונית בחצי האי סיני.⁹ לצד הטיעונים האפולוגטיים האלה נשמעים גם קולות רדיקליים יותר מקרב מנהיגי הארגון לשעבר, אשר נמלטו לקטר או לתורכיה. כך לדוגמא, פרסם טארק אל-זמר שורה של גילויי דעת בחשבון הפייסבוק שלו בגנות המשטר על רקע כוונתו לפרק את המפלגה. "אין ספק," כתב, "שהמשטר הנוכחי במצרים הוא המשטר הכושל ביותר שידעה הארץ בתקופה המודרנית. הכישלון הזה איננו תולדה של הרגע, אלא המשך כישלוננו של המשטר הצבאי אשר השתלט על השלטון במדינה באמצעות מספר קטן של קצינים מאז שנת 1952. המצב הפוליטי, הכלכלי והחברתי בתקופתם התדרדר במהירות." מעגל העוני גדל, המחירים מאמירים, "20 מיליון איש חיים בחשיכה, 5 מיליון חיים בבתי הקברות ו-2 מיליון ילדים מסתובבים ברחובות כקבצנים." תלונותיו של נהג הטוק טוק "על המצב החברתי הכלכלי הקשה במצרים הינן בבואה מהימנה למה שמתחולל במצרים."¹⁰

ההחלטה על פירוק הזרוע הפוליטית של הגמאעה מצביעה, אפוא, על משבר חריף לא רק בקרב הארגון אלא במצבו של האסלאם הפוליטי בכלל במצרים. החוקר השאם אל-נג'אר, השותף לדעה זו, סבור כי הזרם האסלאמי איננו מסוגל לשאת באחריות על המפנה השלילי שחל בדרכו, קרי פנייה לאלימות ולדרך הטרור. במקום לערוך בדק בית אמתי הוא מנהל שיח המתאפיין בהטלת האחריות על האחר, "מעין ניסיון מביש וגלוי לברוח מנשיאת אחריות ולזרות חול בעיניים, כדי שאף אחד לא ידבר, ימתח ביקורת או יטיל עליו את האחריות

⁶ "מצרים: המלצה משפטית לפרק את מפלגת אל-בנאא ואלתנמיה, הזרוע של אל-גמאעה אל-אסלאמיה", אל-ערבי אל-ג'דיד, 23.10.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב- <https://www.alaraby.co.uk/politics/2017/10/23/> **مصر-توصية-قانونية-بحل-حزب-البناء-والتنمية**;

"מצרים מאשימה את הנהגת אל-ג'מאעה אל-אסלאמיה בחידוש פעילותה המזוינת, אל-ח'אית, 11.3.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-

<http://www.alhayat.com/Articles/20639260/إحياء-نشاطها-المسلح> **مصر-تتهم-قيادات-في-الجماعة-الإسلامية-بالسعي-إلى-إحياء-نشاطها-المسلح** ⁷ במרץ 2011 שוחרר מכלאו לאחר שריצה עונש מאסר בגין הרשתות בסיוע לרוצחי סאדאת, ומראשית 2017 ועד יוני כיהן כמנהיג מפלגת "הבנייה והפיתוח". הכללתו ברשימת הטרור הובילה להתפטרותו ולבריחתו לקטר, שם הוא החל לנהל תעמולה ארסית נגד המשטר המצרי. ⁸ אל-יום אל-סאבע, 15.8.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-

<http://www.youm7.com/story/2017/8/15/3367593/عضو-سابق-بالبناء-والتنمية-حزب-الجماعة-الإسلامية-في-طريقه-للحل> ⁹ עבד אל-רחמן ג'מעה, "אל-זמר מגיב על 'המארב' של ובה וגיבריל לאל-בנאא ואל-תנמיה", אל-מצריין, 26.10.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-

<https://mesryon.com/story/1117475/الزمر-يرد-على-كمين-وهبة-وجير-أثيل-ل-البناء-والتنمية> ¹⁰ טארק אל-זמר, "וולקני הזעם החברתי פולשים למצרים", 1.10.17, **פייסבוק**, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב- <https://www.facebook.com/DrTarekAlZomor/posts/1420891278018523>

להריסה ההיסטורית של הזרם האסלאמי הפוליטי, באופן שלא נראה כדוגמתו".¹¹ עאצם עבד אל-מאג'ד, בכיר לשעבר באל-גמאעה אל-אסלאמיה, הלין גם הוא על מה שנשאר כיום מהזרם האסלאמיסטי. לדבריו, התנועות האסלאמיסטיות תעו בדרכן ועסוקות כיום ביריבויות ובתחרויות, דוגמת הקרע בין מפלגת אל-נוור הסלפית לאחים המוסלמים. לכן, חברי הזרם האסלאמיסטי הם "כיום החלשים שבחלשים".¹²

השיח הגובר בקרב הציבור המצרי בגנות המפלגות האסלאמיסטיות ודעת הקהל השלילית המסתמנת כתוצאה מגל הטרור במדינה מהווה, למעשה, מנוף לחץ על התנועות האסלאמיות לבחון מחדש את דרכן ומחשבתן ולצאת באופן נחרץ יותר נגד השימוש באלימות. אולם, מגמה זאת עלולה להשיג גם תוצאה הפוכה ולהוביל חברים משורות אל-גמאעה אל-אסלאמיה לנטוש אותה ולהתמקד בהסתה ובפעילות מזוינת נגד המשטר על רקע האכזבה ממדיניותו. כך קרה לפני כשנתיים כאשר הוצאה תנועת האחים המוסלמים אל מחוץ לחוק ונמנע ממנה ליטול חלק בחיים הפוליטיים במדינה. כמה מחבריה פרשו ממנה וייסדו את ארגון הטרור "חסם", המתמקד בהתנקשויות באנשי ציבור וצבא במצרים.

¹¹ כאמל כאמל, "קרבות האסלאמיסטים בחיפוש אחר שלהבת השגיאות... עאצם עבד אל-מאג'ד תוקף את התנועות האסלאמיסטיות: הן מקדשות את ההנהגה ובראמי הינו צבוע... [...]", **אל-יום אל-סאבע**, 28.8.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-
<http://www.youm7.com/story/2017/8/24/3382705/معارك-الإسلاميين-يبحثا-عن-شماعة-الأخطاء-عاصم-عبد-المجيد-يهاجم>

¹² רחמת מחמוד ואחרים, "עיון חדש.. רמאות אל-ג'מאעה", **אל-בואבה**, 17.9.17, נצפה לאחרונה ב-28 באוקטובר 2017 ב-
<http://www.albawabhnews.com/2714791>